

סימן ב' – דיני שלג בשבת

תקציר

תשובה זו מספקת קווים מנחים בנוגע למותר ולאסור בשלג בשבת. נתייחס לדין מוקצה, כדורי שלג ואנשי שלג, "מלאכי שלג" (עשיית תבנית אדם בשלג ע"י שכיבה בשלג) כתיבה בשלג, ריסוק שלג וקרח, הליכה על שלג, גלישה במזחלת שלג, פיזור חול ומלח, ופינוי שלג במעדר.

נדון במספר נושאים, ובכללם:

- הצורך לאפשר פעילות נורמאלית (הליכה על שלג)
- איזון בין הלכה טכנית, עובדין דחול, והשבת כיום של עונג (הכנת כדורי שלג, וגלישה במזחלת שלג)
- חשיבותם של שיקולי בטיחות בניתוח הלכתי בכלל (פיזור חול ומלח)

שאלה: אני מתגורר במדינת וורמונט (ארה"ב) לצורך עסקי. שכרתי דירה וקניתי לעצמי סירי בישול. אין כאן מקווה שנוח לגשת אליו, אך יש פה המון שלג. האם מותר לי לטבול את הסירים בשלג? האם אוכל להשתמש בהם ללא טבילה? האם תוכלו גם לתת לי כמה קווים מנחים לגבי שלג בשבת – האם הוא מוקצה? האם מותר לי לפנות אותו במעדר? האם יש משהו נוסף שכדאי שאהיה מודע אליו?

תשובה: בתשובה זו אתן מספר קווים מנחים לגבי שלג בשבת. בתשובה אחרת (ס' ט'), אתייחס לשימוש בשלג לצורך טבילת כלים. להלן הנחיות בקשר לשלג בשבת:

מוקצה

גשם, אף כשהוא יורד בשבת, אינו בגדר מוקצה או נולד¹ כיוון שהוא כבר קיים במידה כלשהי בעננים (ראו עירובין מו ע"א; שו"ע או"ח ס' שלח, סעי' ח ומשנה ברורה ס"ק ל). הפוסקים מסכימים שדין זה חל גם לגבי שלג (ראו לדוגמא שש"כ פרק טז, ה"ל מד, הערה 110 ופרק טו, ה"ל לו בשם

¹ המונח נולד מתייחס לדבר שנוצר מחדש בשבת, כגון ביצה שהוטלה ע"י תרנגולת, ואסור לטלטלו בשבת.

הגרש"ז (אירבך). הרב משה פיינשטיין חולק ואומר ששלג הוא בגדר נולד, בניגוד לגשם (אג"מ או"ח חלק ה, ס' כב, אות לז). אנו פוסקים כדעת הרוב.

כדורי שלג ואנשי שלג

כיון ששלג אינו מוקצה, מותר להרים ולזרוק שלג בשבת. אולם, רוב הפוסקים סבורים שאסור ליצור כדורי שלג או אנשי שלג משום בניין בכלים (איסור החל בכל מקרה של יצירת דבר חדש מחומר גלם). על אף שלכדור שלג יש תוחלת חיים קצרה יחסית, אסור יהיה ליצור אותו בשבת משום שאיסור בניין בכלים חל גם לגבי חפצים שהשימוש בהם הוא חד-פעמי, לפחות מדרבנן (ראו שבת קמו ע"ב; ביצה לב ע"ב ורמב"ם הלכות שבת פכ"ג, ה"ו; אם כי באותם מקרים החפץ נועד לשימוש חד-פעמי, אבל אינו נהרס מיד אחרי השימוש כמו במקרה של כדורי שלג).

הרב משה שטרן (באר משה חלק ו, ס' ל) מתיר לילדים שטרם הגיעו לגיל מצוות ליצור כדורי שלג, אך אוסר בניית אנשי שלג. לשיטתו, ביצירת כדורי שלג אין יצירה של דבר חדש, אלא דחיסה של שלג קיים, ומכל מקום, מדובר בדבר ארעי מאד שנעשה למטרת קלקול. אך הוא אוסר על ילדים גדולים יותר ליצור כדורי שלג כיון שבדרך אגב, בתהליך עשייתם, מרסקים את השלג וחלק ממנו הופך למים (ראו שו"ע או"ח ס' שכ, סעי' יא וביאור הלכה שם ד"ה יזהר). יש להניח שהוא חושש לכך פחות אצל ילדים שטרם הגיעו למצוות, מפני שישנם חילוקי דעות מסוימים בין הפוסקים לגבי התנאים שבהם הרסיקה אסורה, והאם איסור כזה קיים (ראו מ"ב ס"י ל"ז וביאור הלכה שם ד"ה יזהר בשם המג"א).

אני נוטה להחמיר בעניין זה ולפסוק שביצירת כדורי שלג יש לכל הפחות איסור בונה מדרבנן, אך אני מסכים שניתן להקל לגבי ילדים קטנים. ככלל, ילדים מתרגשים מאד למראה השלג הטרי, ואם אוסרים עליהם ליצור כדורי שלג הדבר עשוי לתת להם תחושה שהשבת מכבידה. חשוב לציין ששיקול זה חל רק לגבי עשיית כדורי שלג. אין לאפשר לילדים ליצור אנשי שלג ומבני שלג כיוון שפעולות אלה הן ללא ספק בגדר בונה.

זריקת כדור שלג שנעשה מבעוד יום מותרת, ואינה נחשבת כסתירה (ראו שש"כ לעיל, הערה 109 בשם הגרש"ז אירבך המדמה מעשה זה לפתיחת חבילה ע"י קריעה, כלומר, מעשה קלקול ולא מעשה סתירה).

”מלאכי שלג” וכתובה בשלג

אסור ליצור מלאכי שלג (עשיית תבנית אדם בשלג ע”י שכיבה בשלג) ובוודאי שאסור לכתוב בשלג כיון שזוהי צורה של מלאכת כתיבה מדרבנן (ואפילו צורות ארעיות יותר של כתיבה, כגון ציור בחול עם היד או ציור בנוזלים על השולחן, נאסרו; ראו שו”ע או”ח סי’ שמ, סעי’ ד). בדומה לכך, אין לכתוב באדי הקור שמצטברים על החלון עם האצבע (משנה ברורה שם, ס”ק כ).

ריסוק שלג וקרח

אסור לרסק שלג או קרח על מנת להפכם למים כיון שיש בכך משום נולד (שו”ע או”ח סי’ שכ, סעי’ ט ומ”ב ס”ק לג), אך מותר לרסק קרח לחתיכות קטנות יותר (ראו שו”ע סי’ ש”כ, סעי’ י). יש להיזהר שלא לשפשף את הידיים עם השלג כאופן של רחיצת הידיים, כיוון שבתהליך זה הופכים אותו למים (שו”ע או”ח סי’ שכ סעי’ יא).

הליכה על שלג

מותר ללכת על השלג, על אף שהשלג יתרסק ויהפוך למים (שו”ע או”ח סי’ שכ, סעי’ ט). ההיתר חל גם כשההליכה מטביעה את צורת סוליות הנעליים (יביע אומר, או”ח חלק ה, סי’ כח) כיוון ש”כתיבה” זו רחוקה בשני שלבים מאיסור כתיבה דאורייתא: מדובר בכתיבה ארעית, ובנוסף לכך, היא נעשית בשינוי. כמו כן, הכתיבה בשלג נעשית שלא במתכוון וללא כל רצון וצורך בתוצאה (דבר שאינו מתכוון, פסיק רישא דלא איכפת ליה).

גלישה במזחלת שלג

מעיקר הדין, גלישה כזו אינה אסורה בשבת, בהנחה שקיים עירוב. בפעולת הגלישה מרסקים או דוחסים את השלג בדיוק כמו בהליכה רגלית. כמו כן, החריצים הנוצרים על ידי המזחלת דומים להטבעת סוליות הנעליים בהליכה, שאין בה איסור. (מדובר, כמובן, במקרה שהחריצים נוצרים בשלג בלבד ולא בקרקע שמתחתיו. אם החריצים נעשים ללא כל ספק גם בקרקע, ואינם מקלקלים אותו, הגלישה אסורה משום איסור עשיית חריץ, ע”י שבת כב ע”א ושו”ע או”ח סי’ שלו סעי’ א’). אולם, יתכן שגלישה תחשב כעובדא דחול. כיצד ניתן לקבוע זאת? אם הגולש טורח טירחה מרובה, יתכן שיהיה בכך איסור (אך לא בהכרח, היות שמדובר בפעולה של כיף ותענוג; ראו טור או”ח סי’ ש”א בשם ספר המצוות; שו”ע או”ח סי’ ש”א, סעי’ ב ומ”ב ס”ק ה). אם הגולש כה מעורב

בפעולה שהוא שוכח שאותו יום הוא שבת, אזי לענין וודאי מדובר בעובדא דחול ואין לעשות כן.² יש לשים לב לשיקול שהוזכר לעיל: אם נאסור לגמרי על ילדים לשחק בשלג בשבת אנו עלולים לגרום להם להתרחק מן השבת ולהרגיש כי היא מכבידה עליהם יותר מדי. בגלישה לא קיימים החששות ההלכתיים שישנם בעשיית כדורי שלג, ולכן מבחינת ההלכה וודאי שהיא הפעולה העדיפה מבין השתיים. אם כן, ניתן להתיר גלישה לצורך הנאה בהקשר הנכון. כיוון שההקשר קריטי, מומלץ להתיעץ עם רב בנוגע למקרים מסוימים והנסיבות המיוחדות להם.

מותר להשתמש במזחלת על מנת להסיע ילדים קטנים לבית הכנסת, בעיקר כשאין אלטרנטיבה סבירה לכך.

שיקולי בטיחות

פיזור חול ומלח

מותר לפזר מלח או חול על שלג או על קרח בשבת. מבחינה הלכתית השימוש בחול עדיף על השימוש במלח, כיוון שהמלח ממיס את השלג, ואילו החול לא. על אף שאין לרסק שלג על מנת להפוך אותו למים, קיימת מחלוקת בשאלה האם מותר להמיס את השלג בגרמא. נראה שהמשנה ברורה נוטה להקל, בעיקר במקום צורך (ראו מ"ב או"ח סי' ש"כ, ס"ק מא, וסי' שיי"ח, ס"ק קז), ורוב המקרים של פיזור מלח נכנסים לקטגוריה זו. אם יש חשש כלשהו שאדם יחליק ויפגע, לא זו בלבד שהדבר מותר, אלא אף חובה למנוע נפילות אפשריות. חול שנרכש למטרה זו אינו מוקצה, מאחר שהוא הוקצה לשימוש. במקרים של חשש ממשי לבטיחות מותר להשתמש בכל סוג של חול, גם כשהוא מוקצה (ראו רמ"א או"ח סי' שח, סעי' ו).

פינוי שלג במעדר

הרב צבי פסח פרנק (שו"ת הר צבי, טל אורות, סותר) פוסק שאם השלג התקשה באופן משמעותי, יתכן שעידור יחשב מעין בונה (יצירת שביל) או סותר (פירוק השלג הקיים), ויש להחמיר במקרים שבהם השלג התקשה ממש. ככלל, אף אם השלג רך בשבת אנו נמנעים מפעולות שיש בהן טרחה. אולם, פעולות של טרחה מותרות לצורך מצווה, כגון הגעה לבית הכנסת, או כאשר ההימנעות מפינוי השלג תיצור סכנה כלשהי. במקרים אלה, מותר לפנות את השלג כל עוד הוא לא התקשה לגמרי. כל האמור לעיל מתייחס לפינוי מדרכה או חניה. פינוי שלג מאדמה או דשא מעורר חששות אחרים כגון משווה גומות ודרושה התייחסות נוספת לנושא.

² ועיינו בתשובתי סי' א' להגדרה מפורטת יותר של "עובדא דחול".